

מקדש ומלכות

האם מלכות בית דוד מעכבת את בניין המקדש?

מבוא

יסוד התחיה - הצפייה לבניין המקדש

הכח המחיה את נשמת ישראל היא העריגה הנפלאה לבניין בית המקדש, ולהחזרת כבודו בתכלית שלימותו האידיאלית המקווה.. ובנקודה עליונה זו גנוז כל עז החיים של קישור האומה לארץ ישראל.

(גנזי הראי"ה, חוברת ו', עמ' 11)

הצפייה הפנימית לראות כהנים בעבודתם ולויים בדוכנם וישראל במעמדם, זהו היסוד הנושא של כל התחיה כולה, לכל סעיפיה, הקרובים והרחוקים... וישראל הקם לתחיה, מלא כל הוא, מלא אור אמונה, גוי קדוש הוא. ולקודש קדשו ולהדרת תפארתו הוא נושא את נפשו, ובית המקדש ייבנה, והיכל ייוסד, וכהנים ישובו לעבודתם, ולויים לשירם ולזמרם, וישראל לנוויהם

(אוצרות הראי"ה, ח"ד, עמ' 176)

דברים נפלאים אלו, כותב מרן הרב קוק זצ"ל בדבר עריגתנו הלאומית לבניין בית המקדש. בכל שנות גלותינו, בכל מקומות פזורינו, כוספים היינו - עם ישראל כולו - לשוב ולחונן את אדמת הקדש, ולחזור ולכונן את בית קדשינו ותפארתינו.

המתנגדים להקמת המקדש - ביסוס מלכות בית דוד קודם לבניין המקדש

ואכן, בשנים האחרונות, חשים נושאי דגל התורה והתחיה הלאומית את רוח ה' החזקה המפעמת בקרבם, ומבקשים 'לעלות קומה' בתהליך הגאולה, ולהקים מחדש את בית המקדש השלישי. אמנם כנגד רוח זו, קמה גם התנגדות גדולה מצד כמה מתופשי התורה, המבקשת לשלול כעת את כל העיסוק המעשי בעניין בית המקדש.

אחת הטענות המרכזיות של מתנגדי הפעילות סביב העלייה להר הבית וחידוש עבודת הקרבנות ובניין המקדש השלישי, גורסת, שתחילה יש לנו לעסוק בביסוס הממלכה היהודית בארץ ישראל, ורק אח"כ לעסוק בנושא המקדש והקרבנות. לדעת הרבנים המתנגדים (זצ"ל ושליט"א) ישנו סדר ברור לגאולתן של ישראל, בו תחילה יש לכוון ולהקים מעפר את מלכות בית דוד, ורק אח"כ לעלות מדריגה-רוחנית, להעפיל ולבנות את בית ה', ולחדש בו את עבודת הקרבנות.

נושא המאמר - מלכות בית דוד אינה מעכבת את בניין המקדש

במאמר זה ננסה, בעזרת ה' יתברך, לברר סוגיה זו, ולהוכיח כי הסדר הנ"ל אינו מוכרח כל עיקר, ובניין המקדש וחידוש העבודה יכולים להגיע גם בטרם זכינו לביאת מלך המשיח, וממילא מוטל עלינו 'לפעול עם אל' גם בענין קדוש ונשגב זה, ולהשקיע מאמצים רבים, כדי להביא לבניין בית המקדש השלישי, במהרה בימינו, ועל ידינו.

שלוש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ

העמדת מלך, הכרתת זרע עמלק, בניית בית הבחירה

בגמרא (סנהדרין כ: מובא¹):

תניא, רבי יוסי אומר: שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ - להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ולבנות להם בית הבחירה. ואיני יודע איזה מהן תחילה, כשהוא אומר (שמות י"ז) כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק, הוי אומר: להעמיד להם מלך תחילה... ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחלה, או להכרית זרעו של עמלק תחלה, כשהוא אומר (דברים י"ב) והניח לכם מכל אויביכם וגו' והיה המקום אשר יבחר ה' וגו' - הוי אומר: להכרית זרעו של עמלק תחלה. וכן בדוד הוא אומר: (ש"ב ז) ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה' הניח לו מסביב, וכתיב (שם) ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וגו'.

ומבואר שהציווי על ישראל הוא להמליך תחילה מלך, אחר כך להכרית זרעו של עמלק, ורק לאחר מכן לבנות את בית הבחירה.

1. וכן הוא בספרי (דברים, סז, י).

לכאורה נראה שהסדר מעכב

ומדברי הגמרא נראה שהסדר הנ"ל הוא בדוקא. וכן כתב רש"י שם:

שלוש מצות - להכי נקט שלש הללו, שהן תלויות זו בזו לעשותן כסדרן, כדמפרש לקמן: בתחלה מלך, ואחריה עמלק, ואחריה בית הבחירה.

וכן נראה מדברי הרמב"ם בהל' מלכים (פ"א ה"א וה"ב), שפסק את דברי הגמרא להלכה, וקבע את סדר הקדימויות. וזו לשונו:

[א] שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, למנות להם מלך שנאמר שום תשים עליך מלך, ולהכרית זרעו של עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק, ולבנות בית הבחירה שנאמר לשכנו תדרשו ובאת שמה.

[ב] מינוי מלך קודם למלחמת עמלק, שנאמר אותי שלח ה' למשחך למלך עתה לך והכיתה את עמלק, והכרתת זרע עמלק קודמת לבניין הבית, שנאמר ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו ויאמר המלך אל נתן הנביא אנכי יושב בבית ארזים וגו'.

שאלת דוד, הרצי"ה - הסדר מעכב

וכן כתב ר' דוד פרידמאן, בעל שו"ת שאילת דוד², במאמר "דרישת ציון וירושלים":

ובמצוה זו (=לבנות בית הבחירה) לא נתחייבנו אלא לאחר שנכנס לארץ ישראל ויהיה לנו מלך ונכרית את זכר עמלק, כמבואר בסנהדרין דף כ"ב...

וכן מובא בשיחות הרצי"ה (פרקי משיח, 4. נדפס מחדש בשיחות הרצי"ה, ארץ ישראל, עמ' 166):

כשם שיש מצווה לבנות בית המקדש, כך גם קיים סדר למצוות. בגמרא מפורש: שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה, ובהמשך שם: ואיני יודע איזה מהן תחילה? ... הוא אומר להעמיד להם מלך תחילה... בגמרא נאמר הדבר לגבי ביאה ראשונה ובית-מקדש ראשון, אבל הרמב"ם פוסק שהוא עניין כללי...

יש כאן סדר ברור, והוא אינו דבר שבמקרה. כשם שיש מצוות, כך יש סדר למצוות. מה המובן של מחיית עמלק ומהי ממשות עמלק באומות העולם - לא נתברר עדיין, אבל ברור הוא שהעמדת מלכות, כלומר העמדת הנהגה לאומה,

2. ועיין בשו"ת משפט כהן, סי' צ"א, שם מכנהו מן הרב קוק צ"ל בתואר הנכבד "גדול הדור", ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' א') מכנהו: "הגאון, זקן הרבנים בדור הקודם".

קודמת לבניין בית המקדש, ולא מפורש בכמה שנים. אולי דורות צריכים לעבור עד שמלכות בישראל תתבסס. אמרתי לאנשים שתובעים את בניין בית המקדש: בוער לכם לבנות בית מקדש? לא בוער! קודם כל נבסס את מלכות ישראל.

בהל' הבחירה לא הזכיר הרמב"ם תנאי זה

ואולם בהל' בית הבחירה לא הזכיר הרמב"ם דבר מעניין זה, ומיד פתח את ההלכות במצות בניית המקדש. וכך כתב (פ"א ה"א):

מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות, וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה שנאמר ועשו לי מקדש...

מסתמת לשון הרמב"ם עולה שמצות עשה זו, נוהגת בכל זמן ובכל מצב, ואינה תלויה בהמלכת מלך ובמחית זרע עמלק. ולכאורה פלא הוא, שאם זהו דין מהותי במצות בניית בית המקדש, לא היה לרמב"ם להשמיטו בהלכות בית הבחירה, העוסקות בפרטי בניין המקדש.

א"א לומר שהרמב"ם סמך על דבריו בהל' מלכים

ואין לומר, שהרמב"ם סמך על דבריו בהל' מלכים, ראשית משום שהל' מלכים מובאות רק בסוף ספר "משנה תורה", ואילו הל' בית הבחירה כתובות הרבה לפני כן. שנית, ועיקר, שהלכות בית הבחירה הן הן ההלכות העוסקות בנושא בניין בית המקדש, ואם העמדת מלך והכרתת זרע עמלק היו תנאים הכרחיים ומעכבים לבניית המקדש, היה הרמב"ם חייב לכותבם שם, ולא להשאיר תנאים יסודיים אלו להלכות אחרות, ולהניח שאנו נלמד אותן בדרך אגב.

הגרי"מ טוקצינסקי - הסדר מעכב רק בבניין הבית הראשון

והגרי"מ טוקצינסקי, בספרו "עיר הקדש והמקדש" (ח"ה, פ"א, עמ' ד') ביקש לומר שהציווי לנהוג על פי הסדר הנ"ל היה רק "בשעת כניסתן לארץ", דהיינו בבניית הבית הראשון, שאז באמת היה צריך להמליך תחילה מלך, ורק אח"כ להכרית זרע עמלק ולבנות את המקדש. אך לדורות, אין חובה לפעול על פי הסדר הנ"ל. ומשום כך, בהלכות מלכים מביא הרמב"ם את הגמרא שעסקה במצוה הראשונה - "בשעת כניסתן לארץ", ובהל' בית הבחירה, שם מדבר הרמב"ם על מצות בניין המקדש לדורות, לא הביא תנאי זה. וכך כתב:

אכן לענ"ד כל זה היה לראשונה, בכניסתם לארץ נתחייבו באלו שלש מצוות עפ"י הסדר הזה: מלך, מחיית עמלק, בניין בית הבחירה. אבל אחר כך נשאר כל חיוב למצוה בפני עצמה.

דיוק מלשון הסמ"ג

והרב טוקצינסקי תמך דבריו בלשון הסמ"ג (עשה קס"ג):

בפרק כהן גדול תניא שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ, להעמיד להם מלך, ולהכרית זרעו של עמלק, ואחר שיניח להם המקום מכל אויביהם מסביב לבנות בית הבחירה... זמן מצוה זו של בניין בית הבחירה לא הגיעה עד ימי דוד...

ומשמע מדבריו, שאמנם עד ימי דוד לא הגיע זמן המצוה, משום שעדיין לא המליכו מלך ולא הכריתו זרע עמלק, אך מימי דוד ואילך - עומדת המצוה בפני עצמה, ושוב אינה תלויה במלכות ובהכרתת זרע עמלק.

בדעת הרמב"ם א"א לומר כן

ואולם, מלבד שהדיוק מלשון הסמ"ג אינו הכרחי, נראה שבדעת הרמב"ם א"א לומר כן, הואיל ודוחק הוא לומר שהרמב"ם הביא בהל' מלכים דין שנהג רק בזמן כיבוש ראשון, ולא דבר שנוהג לדורות. ומסתמת דבריו נראה שענין זה וסדר זה נוהג גם לדורות.

הגר"ש טל - הסדר לכתחילה ולא לעיכובא

ועל כן נראה, כפי ששמעתי ממו"ר הגר"ש טל שליט"א, שסדר זה נצרך גם לדורות, אלא שהוא רק לכתחילה ואינו מעכב בדיעבד. מטעם זה, בהל' בית הבחירה לא הביא הרמב"ם סדר זה כתנאי מעכב בבניית המקדש, אך בהל' מלכים, כשבא הרמב"ם להציג את האופן הראוי למצוה, הביא את הסדר האידיאלי והרצוי, שעליו נצטוו ישראל בכניסתן לארץ. ורצונו לומר, שבשעה שיש באפשרותינו לקיים את כל המצוות הנ"ל, יש לנו להקדים את המלכת המלך להכרתת זרע עמלק ולבניין בית הבחירה. אך פשוט הוא, שאם אין בידינו להמליך מלך, אך יכולים אנו לבנות את בית הבחירה, ודאי אין המלכות מעכבת, ויש לבנות את המקדש אע"פ שאין מלך לישראל.

ראייה שהסדר אינו לעיכובא

והדברים פשוטים לכאורה, שהרי את בניין הבית הראשון בנה שלמה, לפני שהכרית את כל זרעו של עמלק, וכפי שאנו יודעים ששנים רבות אחר כך עמד עלינו המן האגגי לאבדנו ר"ל. ומוכח הדבר שאע"פ שלכתחילה ראוי להכרית זרעו של עמלק לפני בניית בית המקדש, מ"מ אם אין זה ביכולתנו ובאפשרותנו, אין זה לעיכובא. וה"ה לענין המלכת מלך.

רמב"ם - המשיח יבנה המקדש

ובסוף הל' מלכים (פרק י"א) כתב הרמב"ם:

[א] המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, **ובונה המקדש** ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות, ועושין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה...

[ד] ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבעל פה, ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה', הרי זה בחזקת שהוא משיח. אם עשה והצליח ונצח כל האומות שסביביו **ובנה מקדש במקומו** וקבץ נדחי ישראל - הרי זה משיח בודאי...

ומכאן נראה לכאורה שמלך המשיח הוא זה שצריך לבנות את המקדש, ומוכח אם כן שאין לבנות את המקדש לפני המלכת מלך המשיח. וכן כתב הרצ"ה בשיחותיו (שם):

הרמב"ם קובע: המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה מקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות. השלב הראשון הוא החזרת שלטוננו על הארץ, ואחר כך באים שלבים נוספים. כמה יארך כל אחד מהשלבים האלה? - לא מפורט הדבר.

כוונת הרמב"ם - המשיח יבנה המקדש, רק אם לא בנו לפניו

אמנם אחר העיון בדברי הרמב"ם נקל להבין שודאי אין זה לעיכובא, שהרי הרמב"ם מונה עוד דברים שהמשיח עתיד לעשות - למנות שמיטין ויובלות, להחזיר את המשפט לקדמותו, להלחם מלחמות ה' וכו', ומילתא דפשיטא היא שאנו מצווים לעשות את כל הדברים הללו גם בטרם בוא המשיח. וברור

הוא שכוונת הרמב"ם לומר, שאם לא נעשו דברים אלו עד ימיו של המשיח, הרי שתפקידו יהיה לעשות כן, אך אין כוונתו לומר שרק הוא מחויב לעשותם.

סדר תפילת העמידה

סדר הברכות בתפילת העמידה - לפי סדר גאולת ישראל

בגמרא במגילה (טז) הסבירו את סדר הברכות בתפילת העמידה, ובביאור הטעם שברכת "בונה ירושלים" באה לפני ברכת "צמח דוד" ולפני "שומע תפילה" אמרו:

וכיון שנבנית ירושלים - בא דוד, שנאמר (הושע ג, ה) אַחַר יָשְׁבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מֶלֶכָם. וכיון שבא דוד - באתה תפלה, שנאמר (ישעיהו נו, ז) וְהִבִּיאֹתִים אֶל הַר קְדֹשִׁי וְשִׁמְחֹתִים בְּבֵית תְּפִלָּתִי. וכיון שבאת תפלה - באת עבודה, שנאמר עולתיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי.

בניין ציון, שאילת דוד - מכאן שהמקדש יבנה אחר ביאת המשיח

ומכאן ביקשו כמה מרבתינו האחרונים ללמוד, שבניין המקדש וחידוש עבודת הקרבנות לא יהא אלא אחר שיבוא משיח בן דוד. כן כתב בשו"ת בניין ציון³ (סי' א') בתשובתו לרב צבי-הירש קלישר (שעורר על חידוש עבודת הקרבנות):

...והנה מה שפירש מר נ"י בזה הוא מפורש נגד גמרא דמגילה (דף י"ח) דאמרינן שם וכיון שנבנית ירושלים בא דוד... וכיון שבא דוד באתה תפלה... וכיון שבא תפלה בא העבודה... - הרי בפירוש, שקודם שיקויים עולותיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי יבוא דוד שהוא משיח ויבנה בית המקדש. והרי סידור ברכות י"ח של אנשי כנסת הגדולה מורה על ביטול דעתו דמר נ"י.

וגם בעל ה'שאילת דוד' (סו) כתב כדברים אלו, נגד דעתו של הרב קלישר:

שמוע שמעתי זה זמן כביר, אשר יש רבים וגם שלמים משלומי אמוני ישראל אשר ידרשו לשלום ציון, עדי באהבתם אל מקום מקדשנו לחונן אבניה ישגו להעפיל לעלות ההרה בחשבם להגיע לבנות להם גם עתה מזבח במקום מזבח ה' ההרוס ולהקריב עליו קרבנות... ויהי בהתהלכי נבוך בעשתונותי אלה לא אדע מה לעשות, האירי ה' נגד עיני חיבור קטן רב האיכות מדורשי בשלום ציון המתאווים לעלות בחצריהם, ה"ה הרב הגאון י"א מרבים מוה' צבי הירש המכונה קאלישער... מרוב אהבתו לחונן אדמת ציון ישגה בזה...

3. ר' יעקב אטלינגר, בעל ה"ערוך לנר".

חנני ה' בזה דעת אשר יורנו כמה מעקשים לפנינו בדרך הזה, אשר ההכרח לנו לעזוב רוב אהבתינו וחשקינו לסמוך עמוד העבודה קודם קיבוץ גלויות ועשיית דין ברשעים ורוממות קרני צדיקים בירושלים וביאת בן דוד ותפילה, היפך הסדר שסדרו לנו אנשי כנסת הגדולה (מגילה י"ז ב', י"ח א').

מהירושלמי מבואר להיפך, שמלכות בית דוד היא סוף הגאולה

אולם, יש כמה קושיות ופירויות לראייה זו, ונבארם בס"ד אחת לאחת. ראשית יש להעיר, שלפי התלמוד הירושלמי, סדר הגאולה מסתיים בברכת מלכות בית דוד, וברכות "שומע תפילה" וסדר העבודה כבר אינן קשורות לסדרי הגאולה.

וזו לשון הגמרא (ברכות פ"ב ה"ד):

ר' לוי בשם ר' אחא בר חנינא: מה ראו לסמוך מברך השנים למקבץ נדחי ישראל? על שם ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופיריכם תשאו לעמי ישראל, למה, כי קרבו לבוא. נתקבצו הגלויות, והדין נעשה, הזידים נכנעין, והצדיקים שמחים. ותני עלה: כולל של מינים ושל רשעים במכניע זדים, ושל גרים ושל זקנים במבטח לצדיקים, ושל דוד בבונה ירושלים - אחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם...

א"ר תנחומא: מפני מה התקינו שומע תפילה ברכה חמש עשרה? כנגד ה' למבול ישב שהוא כולה את הפורענות מלבוא לעולם. עבודה להודייה? זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלהים, וחותרם בשלום שכל הברכות חותמיהן שלום.

ומבואר שסוף תהליך הגאולה הוא בניין ירושלים ואח"כ מלכות בית דוד. ומובן, שלפי הירושלמי בניין ירושלים לא כולל רק את העיר עצמה, אלא גם - ואולי בעיקר - את בניין המקדש והקרבת הקרבנות, ואחר כל זאת יעמוד המלך מבית דוד.

מנוסח תפילת "הביננו" מבואר שבניין המקדש קודם לביאת המשיח

והרב קלישר (דרישת ציון, עמ' 149) הביא שכן עולה גם מנוסח תפילת הביננו המובאת בירושלמי (ברכות פ"ד ה"ג), בלשון: "ונשמח בבניין ובחידוש בית מקדש ובצמח דוד"⁴. ומבואר היטב שבניין וחידוש המקדש קודם למלכות בית דוד. ובאמת כן הוא גם בנוסח "הביננו" שבבבלי (ברכות כט.):

4. ובדפוס ונציה: "ויישמחו בך כל חוסי בך בבניין עירך, ובחידוש בית מקדשך, ובצמח דוד עבדך".

הביננו ה' אלהינו... וישמחו צדיקים בבניין עירך ובתקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך".

ותימה קצת על הרב קלישר שהביא הוכחתו רק מהירושלמי ולא מהבבלי. ואפשר שהעדיף את הראיה מהירושלמי משום ששם מוזכר בפירוש לשון "מקדש" ולא "היכל" כמו בבבלי. אך בכל אופן הראיה נשארת בעינה גם מן הבבלי. והביאה גם הגאון ר' צבי פסח פרנק, בספרו "מקדש מלך" (עמ' ג').

גם מדברי רש"י במגילה מוכח שבניין המקדש קודם לביאת המשיח

ונראה עוד, שגם מעצם דברי הבבלי הנ"ל במגילה יש להוכיח שהמקדש קודם למלכות, היפך מדעת האחרונים הנ"ל. כמובא לעיל, הגמרא מוכיחה שהמשיח יבוא אחר בניין ירושלים מהפסוק בהושע: "אַחַר יָשְׁבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְקִשׁוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מֶלֶכָם". וכותב על כך רש"י:

אחר ישובו בני ישראל - אחר ישובו לבית המקדש, ובקשו הקדוש ברוך הוא ואת דוד מלכם.

ומפורש יוצא מדברי רש"י, שבניין ירושלים, הקודם למלכות בית דוד, כולל גם את בניין המקדש. וזהו שלא כדברי המהרש"א (יח. ח"א ד"ה וכיון שבא דוד) שהבין שהמקדש יבנה אחר מלכות בית דוד. ויעויין עוד בחי' ה'שפת אמת' (שם) שלא קיבל את דברי המהרש"א.

אין לומר שיש "טעות סופר" בדברי רש"י

וה'שאלת דוד' שהוכיח מהגמרא הנ"ל שביאת המשיח קודמת לבניין המקדש, כתב שחייבים לומר שיש "טעות סופר" ברש"י, וצריך לגרוס בדבריו: במקום "ישוּבו לבית המקדש", "ישוּבו לירושלים", או "ישוּבו לבית המדרש" והיינו למקום שכולם מתקבצים ודורשים. ובלשונו:

אמר המחבר, עיין שם ברש"י ד"ה אחר ישובו בני ישראל, שכתב אחר ישובו לבית המקדש ובקשו כו'. ולדעתי הוא טעות סופר ברש"י, דלא הוזכרה בברכת ירושלים בניין בית המקדש, שאי אפשר לה להיבנות בלא מלך... והעיקר דצריך להיות (כתוב ברש"י): "ישוּבו לירושלים" או לבית המדרש, והכוונה מקום מדרש הנקבצים מארץ נפוצותם לדרוש ה' ולהתפלל שיחזיר להם העבודה.

אולם נראה שקשה מאד לחדש מדעתנו טעות סופר ברש"י. ואיננו יכולים לשנות מילים בדברי רש"י, בגלל שהדברים לא מתיישבים לנו, מבלי שראינו גירסא כזו באחד מכתבי היד או הדפוסים הראשונים.

דברי רש"י נתמכים במדרשי חז"ל

ובפרט שדברי רש"י נסמכים על דברי חז"ל במדרשי האגדה, וכגון בתנחומא (לך לך, טו):

אמר להם הקב"ה לישראל: בעולם הזה אתם מתיראין מן העוונות, אבל לעולם הבא שאין בו יצה"ר אתם מתפחדין על הטוב הצפון לכם, שנאמר אחר ישבו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה' ואל טובו, ומהו טובו זה בית המקדש, שנאמר ההר הטוב הזה והלבנון.

וכן במדרש שמואל (י.ג.ד):

א"ל בשלשה דברים הן עתידין למאוס - במלכות שמים ובמלכות בית דוד ובניין בית המקדש. אימתי מאסו בשלשתן? בימי רחבעם, הדא הוא דכתיב וירא [פ] ישראל לאמר מה לנו חלק בדוד - זו מלכות שמים, ולא נחלה בן ישי - זו מלכות בית דוד, לאהליך ישראל עתה ראה ביתך דוד - זה בניין בית המקדש. אמר רבי שמעון בן מנסיא: אין ישראל רואין סימן ברכה לעולם עד שיחזרו ויבקשו שלשתן, הדא הוא דכתיב: אחר ישבו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם - זו מלכות שמים, ואת דוד מלכם - זו מלכות בית דוד, ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים - זה בניין בית המקדש.

וממקורות אלו מבואר שהפסוק בהושע אינו מדבר רק על בניין העיר ירושלים, אלא גם על בית המקדש.

בניין ירושלים כולל את בניין המקדש

ומה שהיקשה ה' שאילת דוד' שבניין המקדש לא מוזכר בברכת בניין ירושלים, נראה שאינו קשה כלל, שכן עיקר בניינה של ירושלים הוא בניין המקדש שבתוכה, דלכאורה כמעט ואין ערך לבניין ירושלים בלי בניין המקדש. וכשהגמרא מדברת על "נבנית ירושלים", נראה ברור ופשוט שכונתה לבניין המוחלט והשלם של עיר הקדש והמקדש, היינו: לא על בניין חומות העיר ובתי המגורים שבה,

אלא על בניין הבית הגדול והקדוש שבתוכה, שהוא הוא זה שנותן תוקף של קדושה לעיר כולה.⁵

ומצאנו שגם הגאון ר' צבי פסח פראנק (מקדש מלך, עמ' ג', טור מלכה) הבין כדברינו:

מסדר תפילת י"ח, שתיקנו 'ולירושלים עירך' לפני 'את צמח דוד' משמע לכאורה כדעת הירושלמי. ואם כי 'השב את העבודה' תקנו אחר 'צמח דוד', מ"מ בניין בית המקדש נכלל ב'ולירושלים עירך'.

ולעיל מיניה (עמ' א-ב) הביא ראייה מן התוס' בזבחים (ס:) שסתם 'ירושלים' כולל את בית המקדש, שהוא עיקרה של ירושלים. ובלשונו:

'שלוש ירושלים' זה בית הבחירה, כי זה הוא עיקר שלום ירושלים, וכענין שכתבו התוס' בזבחים (ס: ד"ה מ"ק) דירושלים לא נתקדשה אלא בשביל הבית, ואיך יתכן שקדושת הבית תבטל וקדושת ירושלים קיימא, ע"כ. הרי מבואר דעיקר קדושת ירושלים היא בשביל בית מקדשנו... ולכן באומרו סתם 'שלוש ירושלים' נבין מיד כי על עיקר ומקור קדושת ירושלים דיבר.

גם ה'שאלת דוד' מודה שסדר זה אינו לעיכובא

ואחר כל זה ראוי לציין, שגם ה'שאלת דוד' הסובר שסדר התפילה מורה שהמלכות קודמת לבניין המקדש, ושלא כדברינו הנ"ל, הסכים והודה, שסדר זה הוא רק הסדר האידיאלי של תהליך הגאולה, אך אינו לעיכובא, ולא מפניו נמנע מלהקדים את המאוחר. וכך כתב (שם):

סדר זה שאנו מתפללים, (ש)אנו מתפללים שיהיה על דרך השלימות, אבל אין הדברים מחויבים להיות בסדר הזה דוקא.

ונמצינו למדים, שלא מיבעיא לשיטתנו, שיש הוכחה מסדר התפילה (ע"פ הסבר רש"י וע"פ הירושלמי) שבניין המקדש קודם לביאת המשיח, אלא שגם לשיטת ה'שאלת

5. ועל דרך זה מציינו בברכת המזון, שאנו מבקשים: "רחם נא... ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך... ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו", ואנו הותמים: "בונה ברחמי ירושלים", וזאת משום שבניין ירושלים כולל את בניין המקדש – מרכזה של ירושלים. ועיין עוד בגמרא (ברכות מח:): "הטובה - זו בונה ירושלים, וכן הוא אומר ההר הטוב הזה והלבנון", הרי לנו בפירוש שהעיקר בברכת בונה "ירושלים", הוא הר הבית ובניין הלבנון, הוא בית המקדש.

דוד, שסדר התפילה מוכיח שמלך המשיח קודם לבניין המקדש, אין זה אלא לכתחילה, ולא לעיכובא⁶.

ירושלמי - בניין המקדש קודם למלכות בית דוד

ירושלמי - בית המקדש עתיד להיבנות קודם למלכות בית דוד

שנו רבותינו במשנה במסכת מעשר שני (פ"ה מ"ב):

כרם רבעי היה עולה לירושלם מהלך יום אחד לכל צד (כדי לעטר את שווקי ירושלים בפירות)... ומשרבו הפירות התקינו שיהא נפדה סמוך לחומה, ותנאי היה הדבר שאימתו שירצו יחזור הדבר לכמות שהיה. רבי יוסי אומר: משחרב בית המקדש היה התנאי הזה, ותנאי היה אימתי שיבנה בית המקדש יחזור הדבר לכמות שהיה.

ואמרו על כך בירושלמי (מעשר שני פ"ה ה"ב):

אמר רבי אחא: זאת אומרת שבית המקדש עתיד להיבנות קודם למלכות בית דוד, דכתיב ודם ענב תשתה חמר, ואת אמר הכין?!

ביאור ה"פני משה"

ובאר ה"פני משה", שר' אחא בא להקשות על ר' יוסי. וקושייתו היא, שר' יוסי אמר שהתנאי היה שבזמן החורבן יפדו סמוך לחומה, ולכשייבנה המקדש, יחזור הדבר לקדמותו, שכל המקומות הנמצאים מהלך יום אחד מירושלים יעלו את

6. ומשום כך, לא יפה עשה הרב אבינר במאמרו "בית המקדש והר הבית במהלך גאולתנו" (עטורי כהנים, 238, אב התשס"ד, עמ' 9-10), שהביא את השאילת דוד הנ"ל הלומד מסדר התפילה את סדר הגאולה, והוסיף על דבריו: "זהו הסדר שקבעו לנו חז"ל. מובן מאליו שריבוננו של עולם יכול לפעול גם לא לפי הסדר. אבל אנו לומדים את ההלכות ומקיימים אותן לפי הסדר... ריבוננו של עולם יכול לפעול קמעא קמעא ובדילוג, אבל באשר למה שאנו מצויים, אין לנו אלא הסדר שקבעו חז"ל". ולפי האמור, אין דברים אלו נכונים בדעת השאילת דוד, שהוא כתב בפירוש שסדר זה אינו מעכב גם אותנו, ואין לנו ציווי בחז"ל המחייב אותנו לפעול בסדר זה דוקא. והתבטאותו: "הדברים החרिפים של רבי דוד מקארלין שאין להקדים בניין הבית לבניין המלכות", אינה נכונה, שכן דברי השאילת דוד אינם חריפים כלל ועיקר, ואין בדבריו שום אמירה "שאין להקדים", היינו שאסור להקדים את בניין הבית לבניין המלוכה, אלא עיקר דבריו הם שאין "חייב" להקדים את בניין הבית, אבל גם הוא מודה שהדבר מותר. ועיין עוד לקמן.

הפירות לירושלים, כדי לעטרה בפירות. אך קשה, שכן מהפסוק "ודם ענב תשתה חמר" אנו למדים שבית המקדש יבנה בטרם תתפשט מלכות בית דוד בירושלים (ומבאר שם כיצד לומדים זאת), וא"כ אין טעם להחזיר את המנהג הקדום מיד כשייבנה המקדש, הואיל וכל זמן שלא כבש מלך המשיח את האומות והחזיר השלווה לירושלים, לא שייך לעטר את העיר בפירות ולהראות את יופייה.

וכך הדברים בלשונו:

א"ר אחא זאת אומרת וכו' ואת אמר הכין – בתמיה, ועל ר' יוסי דמתני' הוא מתמה, על דקאמר דהתנאי ה' אימתי שיבנה בית המקדש וכו', הרי זאת אומרת, מהמקרא הזה, **דבניין בית המקדש לעתיד יהיה קודם שיתפשט מלכות בית דוד בירושלים**, ואת אמרת שכשיבנה בית המקדש יחזור הדבר לכמות שהיה לעטר שווקי ירושלים, וכי מה אכפת לעטר שווקי עד שלא תחזור להיות בשלוח, וזה לא יהיה אלא עד שיכבוש מלך המשיח את האומות ותחזור מלכות בית דוד למקומה בירושלים, דכתיב ודם ענב תשתה חמר...

ובהערות "מראה הפנים" העיר:

ויש רמז נוטריקון ג"כ בתיבת 'ענבים' לזה: ע'ת נ'בנה ב'ית 'בוא מ'שיח.

וסיים ה"פני משה" וקבע:

כך יהיה לעתיד שמתחילה יבנה בית המקדש, ואח"כ יצמח ויעלה מלכות בית דוד ותהיה תשועה גמורה, במהרה בימינו, אמן.

השל"ה, תוס' יו"ט – מהירושלמי מוכח שביהמ"ק ייבנה קודם מלכות בית דוד

ובדרכו זו של הפני משה, הלכו וצעדו כמה וכמה מגדולי האחרונים, והבינו גם הם שהירושלמי הנ"ל מלמדנו שבניין בית המקדש השלישי יעמוד על תילו לפני כינון מלכות בית דוד. כך, למשל, כותב ר' יום-טוב ליפמאן, בפירושו הנוודע "תוספות יום טוב" (מעשר שני פ"ה מ"ב):

...כי בניין בית המקדש קודם למלכות בית דוד כדאיתא בירושלמי אמנתין. וכל שכן קודם לתחיית המתים... שבית המקדש עתיד להבנות קודם מלכות בית דוד. ונמצא שעד מלכות בית דוד יהיה לאויבים קצת ממשלה עלינו וכמו שהיה בתחלת בית שני...

וגם השל"ה הקדוש (תולדות אדם, בית דוד, נא) הביא את הירושלמי הנ"ל, ובאר על פיו כמה עניינים. אמנם פירש את דברי רב אחא בדרך שונה מה"פני משה", ומדבריו יוצא ש' אחא בא לתרץ ולא להקשות. ולשונו:

על כן נראה שכל ההצלחות הגדולות לא יהיו תיכף בביאת הגאולה... ומצאתי בירושלמי מסכת מעשר שני (פ"ה ה"ב)... איתא שם אמר ר' אחא, זאת אומרת שבית המקדש עתיד להבנות קודם למלכות בית דוד. וזוה מתורץ... למה הוצרכו לתנאי, יעשו הבית דין תקנה כפי רצונם כשיבנה בית המקדש, אלא דאגו אולי לא יהיה הבית דין גדולים מהם בחכמה ובמנין שיוכלו לבטל דבריהם, ומפני שקשה, וכי בית דין של משיח לא יהיו גדולים מהם, על כן הוצרכו לומר שיבנה בית המקדש ועדיין בן דוד לא בא, ואפשר שזה יהיה בזמן משיח בן יוסף... וברוך הוא היודע.

שאגת אריה - דברי הירושלמי נאמנים עלינו

וכן כתב ה"שאגת אריה" בספרו "גבורת ארי" (תענית ז,):

...יש לומר דבניין בית המקדש קודם למלכות בית דוד, דהיינו ביאת הגואל. וכדאמרינן בירושלמי פרק ה' דמעשר שני גבי כרם רבעי היה עולה לירושלים... וגרסינן עלה בירושלמי זאת אומרת שבית המקדש עתיד להבנות קודם למלכות בית דוד. והשתא אפשר לומר דאין יום קבוע לבניין בית המקדש אלא כל ימות השנה ראוי לבנינו.

ובסיום דבריו סמך בכל כוחו על דברי הירושלמי הנ"ל, וכתב:

...כי דברי חכמינו ז"ל שבירושלמי נאמנים עלינו, ואין אנו צריכים להאי טעמא, והרחמן יזכנו לבניין הבית ולימות המשיח.

הרב קוק - דברי הירושלמי מפורסמים ומפורשים

וגם מרן הרב קוק זצ"ל סמך ידיו על הירושלמי הנ"ל, וראה בו פינה ויתד לכל חובת ההשתדלות שלנו בתהליך הגאולה, שבראשה בניין בית המקדש. והוסיף שדברי הירושלמי הללו מפורסמים, ואין לפרשם באופן אחר. וכך כתב במאמרו "על הציונות ועל חידוש הסנהדרין"⁷ (אוצרות הרא"ה, ח"ב, עמ' 6-235):

הנה כפי אשר כבר נתברר לנו, שאין דבר בעיקרי האמונה, ולא בסעיפיה, שינאי אותנו מן הרעיון שתהיה התחלת התנערוותנו מעפר גלותנו ע"פ השתדלותנו

7. המאמר נכתב על ידי הרב בשנת תרנ"ח, בזמן התחלת התנועה הציונית, ונדפס שוב בעיתון "הדביר" בשנת תר"פ.

בדרכי הטבע... והנה דברי חז"ל מורים במקומות אין מספר (11), ומפורש בירושלמי דמעשר שני המפורסם, "זאת אומרת שבניין בית המקדש קודם למלכות בית דוד". ואין הדבר צריך אריכות, כי חלילה לנו לעשות עיקר האמונה ההיפוך מן האמור בדברי חז"ל!

אמנם יש אשר התנגדו לזה, באמרם שדברי התלמוד בבלי מורים ההיפוך, שהרי בכמה מקומות הקשו "הלכתא למשיחא?" על דיני המקדש... א"כ הבינו מזה רבים שאין לקוות לתשועת ישראל כי אם בצירוף הפלאות המורגשות כביאת אליהו וכיו"ב, אשר אין בדרכי ההשתדלות שלנו מקום לזה. אבל באמת אין ראוי להזניח מאמרים מפורשים שהדעת נוטה אליהם (כוונתו לירושלמי ה"ל), מפני מאמר שיש לו פירושים שונים⁸...

שאלת דוד - גירסת הירושלמי אינה נכונה

והנה, ה'שאלת דוד' שסבר שמלכות בית דוד קודמת לבניין המקדש, כתב גם כאן, בדומה לדבריו בדעת רש"י לעיל, שגירסת הירושלמי שלפנינו אינה נכונה, ובמקום "בית המקדש" יש לומר "ירושלים". ובלשונו:

וכן בירושלמי דפרק ה' דמעשר שני, דאמר על מילתא דר' יוסי הדא אמר שעתידיה בית המקדש להיבנות קודם מלכות בית דוד, נראה דצריך לגרוס ירושלים.

אולם לכאורה דבריו קשים, שכל רבותינו גרסו בירושלמי "בית המקדש", ולא ראינו זכר לגירסא שמציע ה'שאלת דוד', ואי אפשר לשנות גירסא בכדי.

שאלת דוד - הירושלמי העלה זאת בתור אפשרות, ולא כדבר מוכרח

ובהמשך דבריו, ואולי מפני שלא היה נוח לו בשינוי הגירסא בירושלמי, הוסיף ה'שאלת דוד', שניתן להשאיר את הגירסא הקיימת, ובאמת אומר הירושלמי שבניין המקדש קודם למלכות בית דוד, אולם ניתן לומר שהירושלמי לא מכריח את הדבר, אלא מעלה זאת בתור אפשרות. וכך כתב:

8. ובהמשך דבריו מאריך הרב לפרש את המושג "הלכתא למשיחא", ומבאר שאין הוא סותר לדברי הירושלמי. ועיין עוד בשו"ת משפט כהן, סי' צ"ד, אות ב', שם נשאל הרב זצ"ל "אם מותר לנו לבנות את בית המקדש על-מנת שלא להקריב קרבנות", ומשיב הרב שאינו מבין את הציור, שלכאורה אין דבר המעכב כעת את הקרבת הקרבנות. ומסיים הרב את דבריו, ואומר: "בכל אופן, לע"ד אם יהי רצון ד' **שנבנה ביהמ"ק, גם קודם שיבא משיח** ותתגלה הנבואה ויראו הנפלאות, לא יהי כ"כ עכוב בדבר". ולפלא בעיני, שתלמידי הרב קוק ו"ממשיכי דרכו", העוסקים בסוגייתנו, לא מביאים מקורות מפורשים אלו בדברי הרב זצ"ל.

ועיין לקמן בפתיחת מאמרנו אשר אין כוונת הירושלמי בחיוב שצריך להיות כן, אלא שיכול להיות גם באופן זה.

ואם כן, שוב למדנו, שגם ה'שאלת דוד' מודה שיייתכן שבניין המקדש יהיה לפני מלכות בית דוד, וגם הוא מבין את הירושלמי כפשוטו, שאפשר גם אפשר לבנות את המקדש קודם ביאת משיח צדקנו.

מקורות נוספים להיתר בניית המקדש בלא מלך

תוספתא וירושלמי - ניתן להם לישראל לבנות בית הבחירה

שנו רבותינו בתוספתא בפסחים (פ"ח ה"ד), והובאו הדברים אף בתלמוד הירושלמי (פסחים פ"ט ה"ה):

גר שנתגייר בין שני פסחים צריך לעשות פסח שני - דברי רבי. ר' נתן אומר: אין צריך לעשות פסח שני, שכבר לא נתחייב בראשון. ניתן להם לישראל לבנות בית הבחירה (וי"ג: הבירה) - היחיד עושה פסח שני ואין הצבור עושה פסח שני. ר' יהודה אומר: אף הצבור עושה פסח שני.

ומהלשון "ניתן להם לישראל לבנות בית הבחירה", משמע שמדובר בעוד ישראל תחת ממשלת האומות, ובכל זאת יש להם אפשרות - ע"פ היתר מלכי האומות - לבנות את בית המקדש השלישי, אף בלא חזרת המלכות לישראל.

ציץ אליעזר - אין ראייה מהירושלמי

אמנם בשו"ת ציץ אליעזר (חלק י"ב סי' מ"ז) דחה ראייה זו, וכתב:

זה שאיתא בירושלמי פ"ט דפסחים ה"א בלשון: ניתן לישראל לבנות בית הבחירה יחיד עושה פסח שני ואין ציבור עושין פסח שני, כמה פירושים נאמרו על כך לישנא דניתן, ואיכא דלא גרסי לה בכלל. ויש גם גירסא דבמקום ניתן צ"ל לפנות בית הבחירה, כיעור ש בנו"כ, באופן שהמדובר הוא כשהיה עוד קיים וניתן לפנותו מגילולי ע"ז. וגם אי גרסינן ניתן, ג"כ אפשר לפרש שהכוונה על סמוך לחורבן וכנ"ל. וגם שפיר כותב לפרש הגאון ממונקטש ז"ל בנמוקי אור"ח בהוספות שבסוה"ס הנדמ"ח, ד"ל דכוונת הירושלמי על כגון בניין בית שני שהיה נבנה ע"י כורש באם נגמר בין פסח א' לשני, או על לאחר ביאת גואל צדק.

המחלוקת בתוספתא - זמן רב אחר החורבן

והנה, האפשרויות שהעלה, שמדובר בעוד בית המקדש קיים וצריך רק לפנותו מגילולי ע"ז, או שמדובר על בית שני שנבנה ע"י כורש, קשה לכאורה, שהרי החולקים בדבר הם ר' מאיר ור' יהודה, שהיו זמן רב אחר החורבן (הלא הם היו אחרוני תלמידי ר' עקיבא, שנסמכו רק אחר מות כ"ד אלף תלמידיו, ור"ע עצמו חי בתקופת בר כוכבא, כששים שנה אחר החורבן), ולא מסתבר שהם דנו ונחלקו בהלכה שאינה נוגעת, ולעולם לא תיגע עוד למעשה.

ומה שכתב שאולי מדובר על הזמן הסמוך לחורבן, מלבד שגם הוא לא מסתבר, וכנ"ל, הרי גם אינו עוזר כלום לדחות הוכחה זו, שסוף סוף גם סמוך לחורבן לא היה מלך לישראל, ובכל זאת מותר לבנות את המקדש.

התוספתא אינה מדברת על ימות המשיח

ומה שהציע הרב ממונקטש, שמדובר על הזמן שאחר ביאת גואל צדק, אינו נראה מהלשון "ניתן להם לישראל לבנות בית הבחירה", שמשמע שניתנה להם רשות ע"י מלכי ושרי האומות. ואם היה כדבריו, היה צריך לומר: 'בנו ישראל את בית הבחירה' וכדו"ץ.⁹

נמצינו למדים, שיש מקור נוסף לכך שמותר לבנות את בית הבחירה, לפני חידוש המלוכה בישראל.

משנה בשבועות - צריך מלך רק בשביל להוסיף על העזרות

והגרי"מ טוקצינסקי (עיר הקדש והמקדש, ח"ה, עמ' ד) הביא ראיה נוספת לכך שהמלכות אינה מעכבת את בניין המקדש, ממה שאמרו במשנה בשבועות (פ"ב מ"ב):

אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך ונביא ואורים ותומים ובסנהדרין של שבעים ואחד ובשתי תודות ובשיר ובית דין מהלכין ושתי תודות אחריהם וכל ישראל אחריהם.

ונחלקו האמוראים בגמרא (שבועות טז.) אם צריך את כל הדברים הללו (מלך, נביא וכו') או שניתן להוסיף על העיר ועל העזרות גם באחד מכל אלו. ותלתה הגמרא

9. והצי"א הביא עוד בשם הרב ממונקטש, שהירושלמי אזיל לשיטתו במסכת מעשר שני, דבניין ביהמ"ק יהיה קודם ביאת המשיח, וכפי שהארכנו לעיל. ואם כן, מאחר ומקור הדברים הוא מהתוספתא, נמצא שגם התוספ' סברה כן. אמנם הצי"א עצמו סבר שאין הוכחה שהירושלמי סובר כן, ע"ש.

מחלוקת זו בשאלה, אם קדושה ראשונה קידשה לשעתה או גם לעתיד לבוא.
וזו לשון הגמרא:

איתמר, רב הונא אמר: בכל אלו תנן, רב נחמן אמר: באחת מכל אלו תנן. רב הונא אמר בכל אלו תנן, קסבר קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבא, ועזרא (שקידש בלא מלך ובלא אורים ותומים. רש"י) זכר בעלמא הוא דעבד; רב נחמן אמר באחת מכל אלו תנן, קסבר קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבא, ועזרא קדושי קדיש אע"ג דלא הוו אורים ותומים.

ומבואר, שחידוש המשנה לדעת רב נחמן הוא שצריך מלך, או אחד מכל שאר הדברים המנויים במשנה, רק בשביל להוסיף על העיר או על העזרה. ומשמע שאם רוצים לבנות את המקדש במידותיו הקודמות, בלי להוסיף עליהן, אין צריך מלך. וגם רב הונא אינו חולק על עיקר דין זה.

בניין בית שני

בית המקדש השני נבנה לפני שחזרה מלכות לישראל

אחת ההוכחות החזקות ביותר שבניין בית המקדש אינו תלוי בכינון מלכות בית דוד, היא העובדה כי את בית המקדש השני בנו עולי בבל גם בלי שחזרה מלכות לישראל, תחת שלטון דרוש הפרסי.

שאלת דוד - בבית שני היה מלך, והייתה הוראת נביא

וה'שאלת דוד' כתב על כך:

ואף שבית שני בנו עפ"י עזר מלכי פרס, עפ"י הקבלה, כדרשם יומא דף ט' יפת אלהים ליפת כו', ועם כל זה היה להם על כל פנים חוטר מגזע ישי, הוא זרובבל אשר היה מלך.

ובהמשך דבריו הוסיף:

ומה שבנו עולי גולה בית שני, זה היה עפ"י נביא שנתנבא להם לבנות, וכן הייתה הקבלה מהך דיפת אלהים ליפת, שיבנה המקדש על אופן הזה, ומצורף לזה היה להם מלך מחוטר מגזע ישי וכמו שכתבתי לעיל בזה.

ומדבריו עולים שני טעמים לכך שבית שני נבנה לפני שחזרה מלכות לישראל:
א- משום שהיה להם ציווי מיוחד ע"פ נביא וע"פ המסורת, ב- משום שזרובבל
היה נידון כמלך.

זרובבל היה פחה ולא מלך

אמנם לכאורה קשה לומר שלזרובבל היה מעמד של מלך, שהרי הכתוב מכנה אותו רק בתואר "פחת יהודה" (חגי א, א ועוד), ומשמע שלא היה בגדר מלך לכל דבר וענין. והדברים נראים פשוטים, שהרי הסמכות השלטונית הייתה נתונה עדיין בידי מלכי פרס, ואי אפשר היה לעשות בארץ דבר בלא רשותם. ומשום כך הוצרכו לאישורו של כורש לבנות את הבית, ואח"כ לאישורו של דרוש, ובכל עת שהייתה מריבה עם צרי יהודה, הוצרכו לשלוח נציגות אל מלכי פרס (דרוש, אחשורוש, ארתחששתא) כדי שייגנו על היהודים, ויאשרו להם את המשך הבנייה, כמבואר כל זה בספרי עזרא ונחמיה.

רד"ק - זרובבל היה מלך

והנה מצאנו כמה מקומות בדברי פרשני המקרא שהגדירו את זרובבל ל"מלך",
ואף ציינו שהוא נמשח בשמן המשחה. כן הוא, למשל, בפירושו הרד"ק ליחזקאל
(ז, כד):

וידעו כי אני ה' השפלתי עץ גבוה הגבהתי עץ שפל - השפלתי עץ גבוה זה מלך
בבל, הגבהתי עץ שפל זה מלך יהודה, והוא זרובבל...

וכן בפירושו לזכריה (ד, יד):

ויאמר אלה שני בני היצהר - יצהר הוא השמן, כמו דגן תירוש ויצהר, לפיכך
קרא אותם זתים, והם זרובבל ויהושע. וקראם בני היצהר, לפי שנמשחו בשמן
המשחה - זה למלוכה וזה לכהונה.

ובפירושו לתהלים (קלג, א):

שיר המעלות הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד - ...והנראה בעיני כי על
מלך המשיח ועל כהן הגדול שיהיה בימיו מְדַבֵּר. כי שניהם גדולים אשר בישראל,
ואדונים עליהם, כי המלך יושב על כסא המשפט והמלוכה לצוות את ישראל
לאשר יראה וירצה, והכהן יורה התורה וְהַמְצִיט. וקראם אחים, שהם בגדולה ולא
יקנאו זה לזה. וכן כשעלו מגלות בבל, ניבא זכריה על שניהם: על זרובבל הנשיא,

ועל יהושע הכהן הגדול. וראה אותם שני זיתים, וקראם (זכריה ד, יד) שני בני היצהר, לפי ששניהם משוחים בשמן המשחה, זה לכהונה וזה למלוכה...

הרד"ק עצמו פירש שמושלי בית שני לא היו מלכים

אמנם אין מכאן ראייה שאכן זרובבל היה מלך לכל דבר וענין, וכמו שכתב הרד"ק עצמו (חגי א, א) בביאור הכינוי "פחת יהודה", בו כונה זרובבל:

פחת יהודה - ...פי' שליט או מושל, כי לא נקראו מושלי בית שני מלכים, לפי שהיו ברשות אומות העולם רובם, ובית חשמונאי והורדוס שמשלו לא היה משבט יהודה.

הרי שבאר דרך כלל, שכל מושלי בית שני לא היו נחשבים למלכים, הואיל והיו עדיין תחת שלטון האומות, וכנ"ל. ואם כן, חובה לומר, שמה שכתב לעיל שזרובבל היה מלך שנמשח בשמן המשחה, אין זה נחשב לגדר גמור של מלך, אלא לשלטון וממשלה.

מצודות - זרובבל לא היה מלך

וכיוצא בזה יש לפרש בדברי ה"מצודות", שבפירושו ליחזקאל (כא, לא) כתב שזרובבל היה מלך, ובלשונו: "כי מזרעו (של צדקיהו) יצא זרובבל מלך המשיח". אולם בפירושו לזכריה (ו, יא) כתב שזרובבל לא היה נחשב למלך:

ועשית עטרות - אחד מהכסף ואחד מהזהב. ושמת בראש יהושע - לרמז שכתר כהונה גדולה שהוא בו עכשיו, תהיה שמורה לזרעו אחריו עד עולם... ועטרה השניה של הזהב הייתה שמורה, לרמז שעוד יוחזר המלוכה בגאולה העתידה למלכות בית דוד. ולא צוה להשימה בראש זרובבל, עם כי המשיח יהיה מזרעו, לפי שהוא עצמו לא מלך עתה, ואין להשים בראשו כתר מלכות.

ושוב צריך לומר, כנ"ל, שמה שכתב בפירושו ליחזקאל, אין כוונתו שהוא נחשב לגמרי כמלך, אלא לכך שהוא היה מושל בישראל¹⁰.

הפרשנים דיברו על דרך ההפלה

ודבר זה ברור ומוחלט, שהרי מה שכתבו שזרובבל נמשח בשמן המשחה, ודאי לאו דוקא, שהרי מבואר בגמרא (הוריות יב.) וברמב"ם (הל' כלי המקדש א, ח) שבזמן

10. ועיין עוד בפירושי ראב"ע למיכה (ד, יא), ולזכריה (ד, יד), שמשמע שזרובבל היה מלך, ולעומת זאת בפירושו לחגי (ב, כב), שמשמע שהיה נשיא בלבד, ולא מלך גמור.

בית שני לא היה שמן המשחה, לפי שגנזו יאשיהו. אלא ודאי אמרו כן על דרך ההפלגה והמשל, והוא הדין לענין החשבתו למלך.

ומכל הנ"ל עולה, שאי אפשר לומר שזרובבל היה נידון כמלך, וממילא חוזרת ההוכחה שניתן לבנות את המקדש גם בלי להמליך מלך בישראל.

אין לנביא להורות נגד ההלכה שלא לצורך שעה

כאמור, הוסיף ה'שאלת דוד' להסביר, שבבית שני הייתה הוראת שעה מיוחדת, שהתירה, ואף חייבה, לבנות את הבית השני אף בלא המלכת מלך.

ואולם גם בדבריו אלו מתעוררים כמה קשיים. ראשית, קשה לומר שההלכה מחייבת לבנות את בית המקדש רק אחר המלכת המלך, ובכל זאת יורה הנביא לעשות היפך מן ההלכה. ואף שמותר לנביא לשנות מן ההלכה בתור הוראת שעה (רמב"ם, הל' יסוה"ת פ"ט ה"ד), אין זה אלא "למיגדר מילתא" כאלהו בהר הכרמל, או מפני פיקוח נפש במלחמה כאלישע במלחמת מואב (הקדמות הרמב"ם לפיה"מ), אבל במקרים אחרים אין לנביא סמכות לעבור על ההלכה. ובניין הבית השני, לא היה בגדר פיקוח נפש או מיגדר מילתא וכדו', ולכאורה לא הייתה סיבה שהנביא יורה לעבור על ההלכה. ובפרט, דוחק הוא לומר שבמצוה כה נדירה כבניין בית המקדש, שלא אמורה להתקיים אלא שלוש פעמים בכל ההסטוריה, נמצא הוראת שעה לעבור על אחת ההלכות הבסיסיות שלה (לדעת הסוברים כן).

חז"ל מנו את עדויות הנביאים, ולא מנו עדות זו

מעבר לזה, מצאנו בדברי חז"ל פירוט של מספר עניינים בהם נזקקו בוני הבית השני לעדות הנביאים, ולא מוזכר ביניהם ההיתר לבנות אע"פ שאין מלך. וכך אמרו במסכת זבחים (טו):

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן: שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה, אחד שהעיד להם על המזבח (שמותו להגדילו עד ששים אמה. רש"י), ואחד שהעיד להם על מקום המזבח, ואחד שהעיד להם שמקריבין אף על פי שאין בית. במתניתא תנא, ר"א בן יעקב אומר: שלשה נביאים עלו עמהן מן הגולה, אחד שהעיד להם על המזבח ועל מקום המזבח, ואחד שהעיד להם שמקריבין אף על פי שאין בית, ואחד שהעיד להם על התורה שתכתב אשורית.

ואם היה כדברי ה'שאלת דוד', שהנביאים חידשו כהוראת שעה שמותר לבנות אע"פ שאין מלך, הייתה הגמרא צריכה לציין גם חידוש זה¹¹. ואין לומר, שהדברים המפורטים בגמרא עוסקים רק בהלכות הנוהגות לדורות, שהרי מפורטים שם גם כמה חידושים שהיו שייכים רק לדור ההוא, וכגון העדויות על מקום המזבח ועל כתיבת התורה אשורית.

אין איסור לבנות את המקדש ללא מלך

ומכל האמור נראה, שלא הייתה שום בעיה הלכתית לבנות את בית המקדש השני גם בלא מלך, הואיל וחידוש המלוכה בישראל אינו מעכב את בניין המקדש, ולכן לא היה צריך הוראת שעה מיוחדת לכך.

ואכן, גם ה'שאלת דוד' עצמו נסוג אחור, ואמר שאע"פ שלכתחילה צריך להמליך מלך ורק אח"כ להקים את המקדש, מ"מ אין איסור להקדים את בניין המקדש, וניתן לבנותו גם בלא מלך, ומשום כך הותר לבנות את בית המקדש השני גם תחת שלטון פרס. ובלשונו:

דאף דלא נצטוו ישראל לבנות להם מקדש קודם שיהיה להם מלך וינחו מאויביהם, עם כל זה אין איסור בדבר, ואם יבנוהו ויגיעו לסוף מדותיו – יהיה קדוש כדינו. לכן היו יכולים לעשות (בימי בית שני) על פי נביא אלו הדברים¹².

ר' יהושע בן חנניה

בימי ר' יהושע בן חנניה רצו לבנות את המקדש, תחת מלכות רומי

במדרש רבה (בראשית רבה סד, י) הביאו חז"ל סיפור מעניין, המתאר נסיון של ר' יהושע בן חנניה¹³ ובני דורו לבנות את בית המקדש, תחת מלכות רומי הרשעה:

בימי רבי יהושע בן חנניה גזרה מלכות הרשעה שיבנה בית המקדש. הושיבו פפוס ולוליאנוס טרפיזין מעכו עד אנטוכיא, והיו מספקין לעולי גולה כסף וזהב וכל צרכם. אזלין אלין כותאי ואמרין (הלכו כמה כותים ואמרו): ידיע להוי למלכא דהדין קרתא מרדתא תתבנא ושוריא ישתכללון מנדה בלו והלך לא יתנון (ידוע יהיה למלך, שכאשר זו העיר המורדת תיבנה וחומותיה ישתכללו, "מנדה בלו והלך" – סוגי מיסים – לא יתנו)... ואמר להון

11. ואחר כותבי זאת, מצאתי שכן היקשה הגרי"מ טוקצינסקי (עיר הקדש והמקדש, ח"ה, עמ' ד') על השאלת דוד.

12. ומבואר שגם הוא הבין את הדוחק בדבריו הקודמים, שהנביא הורה לעבור על ההלכה, ולכן פירש כאן שהדבר מותר על פי ההלכה, ורק משום כך הותר להם לסמוך על דברי הנביא.

13. הוא התנא ר' יהושע, המוזכר במשניות, חבירו של ר' אליעזר - רבו של ר' עקיבא.

מה נעביד וגזרית (ואמר להם המלך: מה נעשה, וכבר גזרתי שיבנו)? אמרין ליה: שלח ואמר להון, או ישנון יתיה מאתריה או יוספון עליה חמש אמין או יפצרון מיניה חמש אמין, מן גרמיהון אינון חזרין בהון (אמרו לו: שלח ואמור להם, או שתשנו את מקומו של המקדש, או שתוסיפו עליו חמש אמות, או שתפחתו ממנו חמש אמות, ומעצמם הם יחזרו בהם).

והוון קהליא מצתין בהדא בקעתא דבית רמון (והיו כל הקהל מכונסים בבקעת בית רמון), כיון דאתון כתיבא שרון בכיין, בעיין לממרד על מלכותא (כיון שהגיעו כתבי המלך, בכו, ורצו למרוד במלכות). אמרין יעול חד בר נש חכימא וישדך צבורא (אמרו: יכנס אדם חכם וירגיע את הציבור). אמרין יעול ר' יהושע בן חנניא דהוא אסכולוסטקיא דאורייתא (אמרו: יכנס ר' יהושע בן חנניא שהוא בעל תורה). עאל ודרש (נכנס ודרש): ארי טרף וועמד עצם בגרונו, אמר כל דאתי מפיך ליה אנא יהיב ליה אגריה (כל שייכנס ויוציא לי את העצם, אני נותן לו שכרו), אתא הדין קורא מיצראה דמקוריה אריך, יהיב מקוריה ואפקיה (בא קורא מצרי שמקורו אריך, הכניס מקורו והוציא את העצם). אמר ליה: הב לי אגרי (אמר לו: תן לי שכרי). א"ל: זיל תהא מלגלג ואומר דעילת לפומא דאריה בשלם ונפקת בשלם (אמר לו: לך תהא מלגלג ואומר שנכנסת לפיו של האריה בשלום ויצאת בשלום), כך דיינו שנכנסנו לאומה זו בשלום ויצאנו בשלום.

שאלת דוד - אין איסור לבנות בלא מלך

מסיפור מופלא זה למדים אנו, שאין עיכוב לבנות את בית המקדש בטרם חזרה מלכות לישראל. וכאן גם א"א לומר שהייתה הוראת שעה על פי נביא, הואיל והיה זה בזמן שכבר פסקה נבואה מישראל. ובאמת ה'שאלת דוד' מסביר, בהמשך לדבריו הקודמים, שהטעם שר"י בן חנניה רצה לבנות את המקדש בלא מלך ובלא נביא, היה משום שאין בזה איסור. ואלו דבריו:

דאף דלא נצטוו ישראל לבנות להם מקדש קודם שיהיה להם מלך וינוחו מאויביהם, עם כל זה אין איסור בדבר, ואם יבנוהו ויגיעו לסוף מדותיו - יהיה קדוש כדינו... ועל כן רצה ר' יהושע בן חנניה לבנות את הבית כשהרשה אותו קיסר רומי, כמבואר במדרש פרשה ס"ד.

הרב אבינר - הבית לא נחרב, היהודים לא בנו, סמכו על רוח הקדש

והרב אבינר (עיסורי כהנים, 238, עמ' 16-15) כתב שאין להוכיח מהסיפור הנ"ל שמוותר לבנות בלא מלך, משלושה טעמים, כלשונו:

א- בית שני לא נחרב כליל אלא נשארו עדיין חומות. רבי יהושע בן חנניה בעצמו ראה את המקדש בבנינו. לפי חשבונות מסויימים עברו רק שלושים ושתיים שנה, מחורבן בית המקדש עד אז, ולכן כולם זכרו אותו היטב. הנסיון לבנות לא היה בגדר בניה מחודשת, אלא מעין שיפוץ הישן...

ב- עוד נוכל לומר שבאמת היהודים לא ניגשו לעבודת הבניין, אלא שרק הכינו את עצמם. זה לשון המדרש: "בימי רבי יהושע בן חנניה גזרה מלכות הרשעה שיבנה בית המקדש". היהודים קיבלו רשות, אספו חומרים, אבל חיכו להוראה נבואית.

ג- מלבד כל זאת, הרי מרן הרב קוק מסביר, שבענייני בית המקדש אפשר גם לסמוך על גילויים של רוח הקדש: "וכבר ידוע שאע"פ שנחתמה הנבואה, מכל מקום רוח הקודש לא נסתלקה מהראויים לה בכל דור, וכמו שכתב ר' חיים ויטל ז"ל בשער הקדושה" (משפט כהן, קעה-קעו).

בית שני נחרב עד היסוד

והנה, מה שכתב שבית שני לא נחרב כליל, הוא לכאורה נגד דברי חז"ל, ואף נגד פשט המקרא. שהרי במזמור "על נהרות בבל" (תהלים קלז, ז) אומר דוד המלך ע"ה, שבני אדום החריבו את המקדש עד היסוד:

זָכַר ה' לְבְנֵי אֲדוֹם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלַם הָאֲמָרִים עָרוּ עָרוּ עַד הַיְסוּד בָּהּ.

ובארו רבותינו ז"ל, את המובן גם מן הפשט, שפסוק זה מדבר על חורבן הבית השני, שהחריבוהו בני אדום. וכך אמרו (גיטין נז):

אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרון את ציון? מלמד שהראהו הקב"ה לדוד חורבן בית ראשון וחורבן בית שני; חורבן בית ראשון - שנאמר על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו, בית שני - דכתיב זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים האומרים ערו ערו עד היסוד בה.

ובמדרש שמות רבה (פרשה לה סימן ה) אמרו חז"ל בפירוש, שבניין ראשון לא הוחרב עד היסוד, ואילו הבית השני נחרב לגמרי. ובלשונם:

...אדום שהחריבו בהמ"ק, ללמדך שמכל המלכויות יקבל הקב"ה דורון לעתיד לבא חוץ מאדום. והרי בבל אף היא החריבה אותו? - אלא על שלא קעקעה אותו, אבל אדום מה כתיב בה? האומרים ערו ערו עד היסוד בה.

ובמשנה במסכת תענית (פ"ד מ"ד) אמרו:

חמשה דברים אירעו את אבותינו בשבעה עשר בתמוז, וחמשה בתשעה באב... בתשעה באב נגזר על אבותינו שלא יכנסו לארץ, וחרב הבית בראשונה ובשניה, ונלכדה ביתר, ונחרשה העיר.

ובגמרא (תענית כט.) מובא על כך:

נחרשה העיר. תניא: כשחרש טורנוסורפוס הרשע את **ההיכל** נגזרה גזרה על
בן גמליאל להריגה...

ומבואר שכל ירושלים נחרשה, ובתוכה היכל ה'. ואם כן, מבואר להדיא בדברי
חז"ל, שבית המקדש השני קועקע, הוחרב עד היסוד, ונחרש כליל, ואי אפשר
לומר שר' יהושע בן חנניה היה צריך רק לשפצו.

נראה שהיהודים רצו לבנות בפועל את בית המקדש

וגם מה שכתב שהיהודים לא ניגשו לעבודת הבניין, אלא רק אספו חומרים והכינו
את עצמם להוראה נבואית, הוא נגד פשט המדרש, שמשמע ממנו שהיהודים
עמדו לבנות בפועל את בית המקדש, ורק גזירת המלך לשנות את המידות היא
שעיקבה את הבנייה. וכן נראה ממה שהוצרך ר' יהושע בן חנניה להרגיע את
הציבור ע"י משל האריה, ולכאורה אם היה צריך להמתין להוראה נבואית, היה
מרגיע אותם באומרו כי כיון שאין הוראת נביא אי אפשר לבנות. ובכלל, קשה
לומר שהם המתינו להוראה נבואית, בזמן שכבר פסקה הנבואה מישראל...

בימי ריב"ח לא היה גילוי שמיימי

ומה שכתב שאולי היה שם גילוי של רוח הקודש, הנה מלבד שחידושו של מרן
הרב זצ"ל שניתן לסמוך על ענייני רוח הקודש הוא חידוש מופלג¹⁴, הרי שגם
הרב עצמו דיבר על גילויים מפורשים, כגון "מה שראו אפרו של יצחק או מיכאל
שר הגדול שמקריב עליו קרבן... שכל אלה הם עניינים של גילויים מן השמים
בענין רוח הקודש" (משפט כהן, שם), ולא שמענו ולא ידענו שגילוי שמיימי כזה היה
בימי ר' יהושע בן חנניה. ואדרבא, מלשון המדרש "בימי רבי יהושע בן חנניה
גזרה מלכות הרשעה שיבנה בית המקדש", משמע שלא היה שם שום גילוי
שמיימי מיוחד, וכל ההתארגנות לבניית המקדש נבעה מתוקף גזירת המלכות.

14. וכבר העיר נגדו הג"ר עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ב, קו"א, יו"ד סי' ב'), והוכיח
שלא סגי ברוח הקדש, ושכן דעת בעל ה"ערוך לנו" בשו"ת בניין ציון (סי' א').

אין איסור לבנות את המקדש לפני חזרת המלכות

ומכל הנ"ל נראה שהסיבה שהותר לר' יהושע בן חנניה ובני דורו לבנות את המקדש הייתה, משום שאין עיכוב הלכתי לבנות את בית המקדש תחת מלכות אדום, ומלכות בית דוד אינה מעכבת את בניין המקדש.

מדרשי חז"ל

מדרשים המתארים שהמשיח יבנה את המקדש

ובמדרשי חז"ל מצאנו סתירה, לכאורה, בשאלה האם המקדש ייבנה לפני ביאת המשיח או לאחריו. ישנם כמה מדרשים, שמהם עולה כי המקדש ייבנה אחר ביאת המשיח, ועל ידי המשיח עצמו. כך מובא, למשל, במדבר רבה (יג, ב):

עורי צפון ובואי תימן... לכשיתעוררו הגליות שהן נתונות בצפון - יבואו ויחנו בדרום, לכשיתעורר גוג שהוא נתון בצפון - יבוא ויפול בדרום... לכשיתעורר מלך המשיח שהוא נתון בצפון - יבוא ויבנה את ביהמ"ק שהוא נתון בדרום.

וכן אמרו בבראשית רבה (צז, ח), ובילקוט שמעוני (בראשית, יח, קנט):

שלמה בנה בית ראשון, זרובבל בנה בית שני, ומלך המשיח עתיד לבנות בית המקדש.

מדרשים המתארים שהמשיח יבוא כשבית המקדש יהיה בנוי

ולעומת זאת, מצאנו מדרשים המתארים שמלך המשיח מגיע אחר בניין המקדש. וכמו שאמרו בפסיקתא רבתי (לו), ובילקוט שמעוני (ישעיהו, תצט):

שנו רבותינו בשעה שמלך המשיח נגלה, בא ועומד על הגג של בית המקדש, והוא משמיע להם לישראל ואומר להם: ענוים הגיע זמן גאולתכם, ואם אין אתם מאמינים ראו באורי שזרח עליכם, שנאמר קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח.

ובמדרש רבה (ויקרא לא, יא) מבואר עוד, שדוקא העבודה הנעשית במקדש, היא זו שבכוחה להביא לביאת המשיח. וכך נאמר:

אמר ר' חנין: בזכות להעלות נר תמיד, אתם זוכים להקביל פני נרו של מלך המשיח. מה טעם? - שם אצמיח קרן לדוד וגו', ואומר שמחתי באומרים לי בית ה' נלך.

ומתוך דברי המדרש מתבאר, שכוונת הפסוק (תהלים קלב, ז) "שֵׁם אֲצַמִּיחַ קָרְן לְדָוִד עֲרֻכְתִּי נֵר לְמְשִׁיחִי" פירושה, ששם - בבית המקדש, בו עוסק כל המזמור - יעלה ה' ויצמיח את קרן משיח בן דוד. וכן מתבאר שכוונת הפסוק (תהלים קכב, א) "שְׁמִחְתִּי בְּאֲמָרִים לִי בֵּית ה' נִלְךָ" מתארת את ימות המשיח, שהוא - משיח בן דוד - ישמח כשיאמרו לו לילך לבית ה' (שכבר נבנה), ומשם הוא עתיד למלוך על ישראל ולהאיר את נרו.

דברי יציב - יבנו כבית שני, יסתרו, ויבנו כביחזקאל

ובשו"ת דברי יציב (ח"ו, ס' פ"ז) ניסה ליישב את הסתירה בין המדרשים, ואמר שאולי מדובר בשני שלבים, שבתחילה - קודם מלכות בית דוד - נבנה את המקדש במתכונת הבית השני, ואחר ביאת המשיח נסתור את הבניין ונבנה את המקדש כפי המתואר בספר יחזקאל. ותמצית לשונו:

ויש לומר שלעתיד לבא גדול יהיה כבוד הבית השלישי, ויסתרו אז בית זה הנבנה מקודם... וידוע המחלוקת אם בניין ביהמ"ק קודם למלכות בית דוד... ולדברינו "ל דאלו ואלו דברי אלקים חיים, שבזמן הזה יבנו, ולאחר ביאת המשיח יבנו בית השלישי הכתוב ביחזקאל.

לא נדע איך יהיו, עד שיהיו

אולם נראה לענ"ד שאין צורך להידחק בזה, ויש לומר שבאמת אין הכרעה ברורה בדברי חז"ל, וגם רבותינו עצמם לא ידעו האם המקדש ייבנה תחילה, או שהמשיח ימלוך תחילה. וכמו שכתב הרמב"ם (הל' מלכים פ"ב ה"ב):

יראה מפשוטן של דברי הנביאים, שבתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג, ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישר ישראל ולהכין לבם... ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבא אליהו. וכל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו, שדברים סתומין הן אצל הנביאים, גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו, אלא לפי הכרע הפסוקים, ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו.

ודברי האגדה אינן בהכרח דברי נבואה והגדת העתידות, שכך בדיוק יהיה, אלא הדברים נאמרו על דרך המשל והמליצה, ועיקר הדברים הם פנימיותם. ומאחר ואין חובה הלכתית שהמקדש ייבנה דוקא אחר מלכות בית דוד, יש שנקטו בדבריהם אפשרות זו, ויש שנקטו באפשרות השניה. ולא נדע איך יהיו, עד שיהיו.

סיכום ומסקנה

אין מניעה לבנות את המקדש, ולכן חייבים לפעול לבניינו

ומכל דברינו אנו למדים, שאין מניעה הלכתית או רוחנית לבנות כיום את בית המקדש השלישי, למרות שטרם חזרה מלכות בית דוד לישראל. ואם אין מניעה - יש חובה, ועלינו לנער חוצננו, לקום ממקומות מושבותינו, ולהתחיל לפעול-עם-אל למען הקמת המקדש.

וכשנעשה אנו את ההשתדלות שלנו, יערה עלינו הבורא ית' את רוחו, ישלח עזרו מקודש, ונזכה בעזרתו לגאולת ישראל השלימה, לראות בנחמת ציון, בבניין ירושלים והמקדש, ונראה עין בעין בהתגשמות חזון נביאי הקדש (ישעיהו

ב, ב-ג; מִיכָה ד, א-ב)

וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים נִכּוֹן יְהִיֶּה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הַהָרִים וְנִשְׂא מִגְּבֻעוֹת וְנִהְרֹוּ אֵלָיו כָּל הַגּוֹיִם. וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָנוּ וְנַעֲלֶה אֶל הַר ה' אֶל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיִרְנֹנוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכֶה בְּאַחֲרֵיתָיו, כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וְדָבַר ה' מִירוּשָׁלַם.